

© *Петр Опанащук*
(Житомир)

**ОСВЕЩЕНИЕ РЕВОЛЮЦИОННЫХ СОБЫТИЙ 1905–1907 ГГ.
НА СТРАНИЦАХ ПРЕССЫ ВОЛЫНСКОЙ ГУБЕРНИИ**

В статье исследовано влияние первой российской революции на развитие периодических изданий Волынской губернии, а также проанализировано позиции их редакционных коллективов относительно наиболее актуальных социально-политических событий того времени.

Ключевые слова: пресса, Волынская губерния, революция, редакционный коллектив.

© *Petro Opanaschuk*
(Zhytomyr)

**PUBLICATIONS ABOUT THE REVOLUTIONARY EVENTS IN 1905–1907
ON THE PAGES OF VOLYN PROVINCE PRESS**

The article covers the influence of the first Russian revolution on the development of periodicals in Volyn province, there is also analyzed the positions of its editorial boards towards the most relevant public and political events of that period.

Key words: press, Volyn province, revolution, editorial board.

До редакції надійшла 14.11.2012.

УДК 94(477–25):070.48«Киевлянин»«1905/1914»

© *Ростислав Загоруйко*
(Київ)

**БОРОТЬБА ГАЗЕТИ «КИЕЛЯНИН» З УКРАЇНСЬКИМ НАЦІОНАЛЬНИМ
ВІДРОДЖЕННЯМ (1905–1914 РР.)**

У статті здійснено аналіз київської провладної газети «Киевлянин»: проаналізовано її історію, з'ясовано, які аспекти «українського питання» були об'єктами критики з боку редакції видання, виявлено жанрову специфіку та авторство публікацій, що мали антиукраїнське спрямування.

Ключові слова: періодична преса, газета «Киевлянин», газетна публікація, «українське питання».

Літературна і політична газета Південно-Західного краю «Киевлянин» видавалася у Києві протягом 1864–1919 рр. Весь час свого існування видання мало яскраво виражене реакційно-монархічне спрямування – було захисником самодержавства та ворогом будь-яких проявів українського національного руху, який активізувався внаслідок демократичних свобод, проголошених царським Маніфестом 17 жовтня 1905 р.

Підвалини вивчення антиукраїнської політики «Киевлянина» були закладені провідниками українського національного відродження початку ХХ ст. Їхні дослідження, зважаючи на особисту зацікавленість авторів, характеризувалися упередженістю суджень та оцінок. У радянські часи на вивчення «буржуазно-демократичної» та «чорносотенної» преси було накладено табу, якщо її і досліджували, то виключно з класових позицій. Тому наукові праці радянських учених позначені тенденційністю висновків, викривленнями істини в інтересах ідеології.

Новітній період вітчизняної історіографії розпочався після проголошення незалежності України. Серед українських науковців, які у своїх працях торкнулися проблеми цькування «Киевлянином» українства, можна згада-

ти І. Гирича [2], В. Кізченко [4], В. Любченка [7], І. Самарцева [20], В. Сарбея [21] та ін. Зауважимо, що до сьогодні відсутнє спеціальне дослідження, яке б висвітлювало не окремий аспект боротьби редакції газети із тим чи іншим проявом українського руху, а розглядало проблему комплексно.

Зважаючи на зазначене, ми вирішили присвятити дослідження аналізу антиукраїнської політики «Киевлянина», яка проводилася співробітниками видання на його сторінках упродовж 1905–1914 рр. Основними завданнями є: проаналізувати зміст газети за 1905–1914 рр.; звернути увагу на публікації, що мають антиукраїнське спрямування; виявити їх жанрову специфіку та авторство; з'ясувати, які прояви українського руху були об'єктами критики з боку редакції видання.

Аналіз публікацій «Киевлянина» за 1905–1914 рр., які стосувалися «українського питання», дає підстави стверджувати, що нападки, які робили на українство співробітники газети, носили тенденційний та шовіністичний характер. Український рух зазнавав постійної критики. Особливу увагу провідники «Киевлянина» приділяли аналізу природи його виникнення, масштабів та характеру.

За версією авторів газети, український рух здавна активно культивувався та підтримувався австрійською та польською владою в Галичині, як противага місцевим москвофілам [3; 17; 26]. З плином часу, задля внесення розколу в національно-політичне життя Російської імперії, її вороги поширили «українофільство» на Наддніпрянську Україну [12]. Тут український рух, який, на думку редакції видання, був спрямований на руйнування національної, культурної та політичної єдності єдиного російського народу, не знайшов підтримки серед абсолютної більшості українського народу: «Співвідносити український рух з усім малоросійським народом – велика помилка. Малоросійський народ тут ні до чого. Прапор «самостійної» України піднятий і підтримується жалюгідною купкою відщепенців та честолюбців», – писав «Киевлянин» у 1908 р. [10].

Однак, співробітники газети одноголосно вказували на шкідливість «українофільства» в агітації, яку планомірно вели його провідники, закликали громадськість до активної ідейної боротьби проти будь-яких його проявів [1].

Вимога лідерів українського руху надати українцям національно-територіальну автономію у складі перебудованої на федеративних засадах Російської імперії, на думку співробітників видання, не мала під собою абсолютно ніякого історичного, етнографічного та культурного підґрунтя, розцінювалася ними, як відкритий прояв сепаратизму [5; 6]. Особливо підкреслювався той факт, що українська автономія, була вигадкою купки політичних авантюристів, яких заохочували та підтримували зовнішні та внутрішні вороги Російської імперії: австрійці, поляки, євреї, революціонери та ін. На думку А. Савенка, українські народні маси, вважаючи себе невід'ємною частиною єдиного російського народу, ідею української територіальної автономії не підтримували [18].

Показовою у цьому плані була стаття Т. Флоринського «Толки об «автономии Украины», надрукована у № 159 «Киевлянина» за 1907 р. У ній автор намагався розібратися в питанні української автономії, яке було піднято українською думською громадою перед розпуском II Державної Думи [24].

На початку статті він подав коротку інформаційну довідку про постановку цього питання українською думською громадою, яка, на відміну від поляків, не встигла внести законопроект про автономію України на розгляд Державної Думи – у переддень розпуску останньої члени громади видали свою відозву в

газеті «Рідна справа», в якій, пояснюючи свою програму, на перше місце поставили визволення України з неволі та здобуття автономії для рідної землі. [24]. Для того, щоб ближче познайомити читачів із автономістськими вимогами українців, Т. Флоринський вмістив у тексті статті кілька цитат, взятих ним із публікацій М. Грушевського: «Наши требования» («Украинский вестник», № 5 за 1906 р.) та «Украинство в России, его запросы и нужды» (СПб, 1906 р.) [24].

Після цього автор задався питанням: кому потрібна ця автономія та наскільки вона здійсненна? Розмірковуючи над ним, він прийшов до ряду висновків, які можуть слугувати ілюстрацією того, наскільки упереджено підходила редакція газети до питання української автономії. Одним із них було те, що «ані простий український народ, від імені якого постійно говорить п. Грушевський», ані українська інтелігенція, ані передова «прогресивна» частина великоросійського суспільства, не кажучи вже про російських людей, які не є «визволителями», не бажають «автономії» України, не визнають її необхідність» [24].

Цей свій постулат автор намагався підтвердити, вдаючись до казуїстики – він апелював до слів М. Грушевського, вирваних з контексту кількох його статей, надрукованих у «Літературно-науковому віснику». В цих статтях М. Грушевський з сумом писав про те що, українські народні маси були безформним та пасивним етнографічним елементом, який поки не відчув національної єдності, критикував українську інтелігенцію за її бездіяльність, апатію, нестачу уваги до національних потреб рідного народу, за надмірне плазування перед російською освіченістю тощо. З усього цього Т. Флоринський зробив висновок, що «українська автономія потрібна лише цій партії, партії вузьких націоналістів-фантазерів, які проповідують заздалегідь неправдиве вчення, яке несе в собі отруту як усьому російському народу, так і, особливо, його малоросійській гілці» [24].

Твердження провідників українського руху, що українці – самобутній та цілком самостійний народ, яке знаходилося в основі вимоги національно-територіальної автономії України, було одним із улюблених об'єктів критики з боку працівників газети. Справа в тому, що офіційна російська історична наука тих часів стверджувала, що великороси, малороси та білоруси були трьома гілками єдиного російського народу. Тому ні про яку самобутність українців і мови бути не могло: «З найдавніших часів російський народ був єдиним. Єдиним він виступив і на арену історії», – писав «Киевлянин» у 1909 р. [14].

Авторами численних газетних публікацій, у яких висміювалося положення про самобутність українського народу, були: співробітник видання О. Волинець, депутат IV Державної Думи А. Савенко, професор Київського університету Т. Флоринський, цензор С. Щоголев.

Так, наприклад, А. Савенко критикував українських істориків за те, що вони, на його думку, підробляли історичні факти, фальсифікуючи у такий спосіб історію, наголошував на тому, що докази, які висувалися ними на користь підтвердження самобутності українців, були повністю голосливими [13].

Т. Флоринський у одній зі своїх статей зазначав: «Всім давно відомо, що ніякого українського народу, як самобутньої слов'янської особини не існує, а існує єдиний російський народ, представлений трьома етнографічними різновидами: великоросійським, білоруським та малоросійським. Відомо також, що представники усіх трьох російських народностей на усюму протязі великої території, яку вони займають як у Європейській Росії, так і в Азії та Австро-Угорщині, називають себе росіянами, а мову свою лише російською» [23].

Об'єктом критики з боку співробітників «Киевлянина» була також українська літературна мова, яка саме перебувала у стадії свого формування. На противагу українським громадським діячам, які твердили, що українська мова є мовою самобутньою та незалежною від російської, редакція часопису виступала за те, що слід розрізняти та не плутати мову малоросійську із мовою українською [23]. Першу провідники газети, згідно із офіційною версією лінгвістів, вважали місцевим малоросійським наріччям, яке разом із великоросійським та білоруським наріччями брало участь у формуванні загальноросійської книжної мови: «Малоросійська мова складає з усіма іншими російськими наріччями дещо єдине та ціле – таким чином належить разом з великоросійським та білоруським наріччями до єдиної діалектичної групи, яку окреслено терміном «російська мова», а отже не займає незалежного місця в сім'ї слов'янських мов поряд з південними та західними мовами» [23].

Для позначення другої, автори часопису використовували термін «волапук» – штучно вироблений галицькими українофілами жаргон, який не мав нічого спільного з народним малоросійським наріччям і був абсолютно незрозумілим для малоросів [10]. На підтвердження неприйняття населенням української літературної мови наводилося, наприклад, те, що українські періодичні видання ледь зводили кінці з кінцями, не маючи достатньої кількості

передплатників, які б забезпечили їх необхідними для існування коштами [11].

Будучи переконаними, що малоросійська народна мова була навіть не мовою, а лише народним наріччям малоросів, а українська літературна мова являла собою штучно викуваний жаргон, провідники видання виступали проти устремління української інтелігенції мати літературу рідною мовою. Основним їхнім аргументом при цьому було те, що малоросійська мова занадто бідна для вираження високих почуттів, останні можна добре передати, пишучи загальноросійською літературною мовою, виробленою О. Пушкіним та М. Гоголем. «Так навіщо ж виробляти наново якусь місцеву літературну мову, якщо вже давно є загальнодержавна книжна мова?», – запитував Т. Флоринський у 1907 р. [23].

Особливе обурення у співробітників газети викликала вимога українців завести народну школу рідною мовою. Так, наприклад, А. Савенко висловився стосовно неї наступним чином: «Задуми україноманів вельми зрозумілі. Не тому вони прагнуть ввести у малоросійських школах викладання «українською» мовою, що малороси нібито не розуміють російської мови та відчувають тяжіння до мови української, а зовсім навпаки: україномани із сумом бачать вбивчі для них життєві факти: малороси абсолютно не розуміють вигаданої пп. Грушевськими «української» мови, сміються над нею та тяжіють до загальноросійської мови, вважаючи себе «росіянами», визнаючи себе і великоросів єдиним і нерозривним народом... За таких обставин залишається одне: захопити у свої руки школу та за допомогою школи відучити малоросів від російської мови, привчити їх до українського жаргону. Цього україномани і прагнуть» [11].

Т. Флоринський, розмірковуючи над питанням, чи потребує народна школа у межах Малоросії введення викладання українською мовою, прийшов до наступного висновку: «Єдина правильна і відповідна інтересам широкої народної освіти відповідь на це питання буде негативною: ні, не потребує. Нововведення, яке вимагається, потрібне виключно пп. «українцям-сепаратистам», а не малоросійському народу, який цінує знання загальноросійської грамоти та спрямовує свої зусилля на отримання цього знання. Всі аргументи, які висувують на користь цього нововведення, очевидно безпідставні. Вони базуються на неправдивих етнографічних та філологічних теоріях або на недостовірних фактах» [25].

Твердження, що українські діти не розуміють російської мови, що становить знач-

ну складність на шляху отримання ними знань, Т. Флоринський відкидав як злісну брехню та «українофільський» наклеп: «І яка ж неправда у твердженні, що малороси не розуміють російської чи великоросійської мови! З такими промовами можна звертатися лише до осіб, які ніколи не жили в малоросійському селі і не спілкувалися із малоросійськими людьми... Можна сказати навіть більше: наша загальноросійська мова, звісно, у книжках, доступних для розуміння селянськими дітьми, набагато зрозуміліша для них, ніж той дивовижний малоросійсько-польсько-німецько-латинський волапук, на якому пишуть п. Грушевський та його товариші» [25].

Піднімалося на сторінках «Киевлянина» і питання відкриття кафедр українознавства в університетах України. Його детальному розгляду була присвячена стаття Т. Флоринського «Нужны ли «украинские кафедры», яка була надрукована у № 165 та № 170 «Киевлянина» за 1907 р. [22; 23]. У першій її частині автор висвітлює історію виникнення цього питання наприкінці 1905 р. та його вирішення упродовж наступних 1,5 рр. [22].

Друга частина статті була присвячена аналітичним розміркуванням над тим, наскільки обгрунтованими були вимоги українців заснувати українські кафедри в університетах України та чи потрібно було їх задовольнити. У ній автор спочатку зазначив, що вказане питання має 2 головні аспекти: вимога введення в університетах курсів наук, які своїм предметом мають вивчення України та українського народу, для чого визнано необхідним заснування принаймні 4 кафедр – історії України, української мови та літератури, української етнографії та українського права – та вимога викладання по зазначених кафедрах українською мовою, що мало стати першим кроком у перетворенні Київського, Одеського та Харківського університетів на справжні українські вузи з викладанням у них всіх наук українською мовою [23].

Виходячи з того, що в основі вимоги заснування українських кафедр знаходилося положення про самобутній український народ, який заявив про себе як про історичну та культурну націю, а, отже, мав право на повне національно-культурне самовизначення, Т. Флоринський заперечив її як необгрунтовану: «Вивчення малоросійської народності, яка становить частину єдиного російського народу (що визнається аксіомою) повинно входити в загальну схему наук, які мають своїм предметом вивчення всього російського народу в цілому; як то: російської мови та літератури,

російської діалектології, російської археології і т. ін.» [23]. Для того, щоб поставити вивчення українського народу на новий рівень, автор вважав цілком достатнім збільшити кількість професорів на відповідних університетських кафедрах та паралельно з цим розширити навчальні плани [23].

Вимога введення на кафедрах українознавства української мови викладання, на думку Т. Флоринського, була не менш абсурдною, аніж ідея створення самих українознавчих кафедр. Серед аргументів, які висувалися ним проти допущення української мови в університет були: дискредитація у такий спосіб державної російської мови, заперечення її значення як органу науки та освіти усіх племінних різновидів російського народу, відсутність практики допущення регіональних наріч в університети при існуванні загальної книжної та державної мови в усіх країнах Західної Європи, відсутність в українській літературній мові виробленої наукової термінології тощо [23].

Підсумовуючи свої розміркування, Т. Флоринський зробив відповідний висновок: «Ми стверджуємо... що немає необхідності ні у заснуванні «українських» кафедр, ні у допущенні «української» мови як викладацької ані в університети, ані в інші вищі навчальні заклади» [23].

Український театр як культурний вияв народної самобутності теж зазнавав частих нападок з боку співробітників «Киевлянина». Так, наприклад, в одній із своїх численних антиукраїнських заміток А. Савенко дав українському театру таку характеристику: «Все безталанно, до крайнощів неінтелігентно. Повний балаган. Всі українські артисти, не виключаючи і п. Саксаганського, повністю позбавлені школи. Тут ви не побачите смаку, почуття міри, витонченості. Особливо жахливо слухати співи українських артистів. Це просто тортури... Все на малоросійській сцені по-дитячому первісно, починаючи з оркестру. А музика, убивчо-вбога музика!» [8].

Співробітники «Киевлянина» доходили до того, що взагалі не визнавали за українським мистецтвом права на існування: «Все українське мистецтво – фальш, підробка під мистецтво, підробка груба та відразлива. Воно розраховане на крайню художню нерозвиненість частини публіки та на низьку її інтелігентність. Мистецтва у справжньому значенні цього слова Малоросія не має. Є єдине та велике російське мистецтво, до якого давно та нероздільно долучилася Малоросія», – вважав малорос А. Савенко, боячись, щоб його не запідозрили у сепаратизмі [8].

Піддавали провідники часопису критиці і Т. Шевченка, особа якого стала символом українського національного відродження початку ХХ ст. На сторінках видання містилися численні публікації, автори яких стверджували, що «Шевченко глибоко, палко ненавидів усе, що є дорогим і святим для єдиної Росії, чим вона славна та велична» [16]. Питання встановлення поетові пам'ятника [9] та святкування 100-літнього ювілею його народження теж активно обговорювалися на сторінках «Киевлянина» [19].

Нарешті, ще одним об'єктом постійних нападок з боку видання були українські «Просвіти», які розумілися працівниками газети не як культурно-просвітницькі організації, а як органи політичної пропаганди «українофільства» [15].

Проаналізувавши публікації «Киевлянина» за 1905–1914 рр., які стосувалися «українського питання», можна зробити такі висновки: жанрова палітра зазначених публікацій у абсолютній своїй більшості складається зі статей та заміток, значно менше інформації по

проблематиці, яка нас цікавить, ми знайшли у хроніці; кореспонденції та інтерв'ю становлять незначний відсоток від усіх антиукраїнських матеріалів, вміщених на сторінках газети; серед авторів видання виділялися 4 особи, нападки яких на українство були найбільш частими та безкомпромісними: О. Волинець, А. Савенко, Т. Флоринський, С. Щоголев; основними об'єктами їхніх нападок були: вимога надання українцям національно-територіальної автономії, твердження про самотність українського народу та української мови, українська література, український театр, особа Т. Шевченка, діяльність українських просвітніх товариств, намагання українців націоналізувати початкову школу, вищі навчальні заклади, місцевий суд і т. ін. Зважаючи на зазначені висновки, необхідність подальшого всебічного дослідження газети «Киевлянин» є цілком зрозумілою, адже це дасть можливість глибше зрозуміти український рух початку ХХ ст., переосмислити його.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Атака на государственный язык // Киевлянин. – 1909 р. – № 343.
2. Гирич І. «Народництво» та «державництво» в українській історіографії / І. Гирич // Молода нація. – 2000. – № 4. – С. 14–25.
3. К вопросу о прусской тайной агентуре в Галичине // Киевлянин. – 1910. – № 164.
4. Кізченко В. І. Великодержавна російська преса / В. І. Кізченко // «Українське питання» в Російській імперії (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). – К.: б. в., 1999. – С. 69–160.
5. Ли–Ка–Мо / Провоцирование украинской автономии. I / Ли–Ка–Мо // Киевлянин. – 1910. – № 173.
6. Ли–Ка–Мо / Провоцирование украинской автономии. II / Ли–Ка–Мо // Киевлянин. – 1910. – № 174.
7. Любченко В. Б. Теоретична і практична діяльність російських націоналістичних організацій в Україні (1905–1907 рр.) / В. Б. Любченко // Укр. іст. журн. – 1996. – № 2. – С. 55–65.
8. Савенко А. Заметки. ССLXXI / А. Савенко // Киевлянин. – 1907. – № 168.
9. Савенко А. Заметки. DXV / А. Савенко // Киевлянин. – 1908. – № 116.
10. Савенко А. Заметки. DXXV / А. Савенко // Киевлянин. – 1908. – № 134.
11. Савенко А. Заметки. DLXVI / А. Савенко // Киевлянин. – 1908. – № 205.
12. Савенко А. Заметки. DCLXXV / А. Савенко // Киевлянин. – 1909. – № 38.
13. Савенко А. Заметки. DCXC / А. Савенко // Киевлянин. – 1909. – № 64.
14. Савенко А. Заметки. DCCXLV / А. Савенко // Киевлянин. – 1909. – № 175.
15. Савенко А. Заметки. DCCCXCIII / А. Савенко // Киевлянин. – 1910. – № 103.
16. Савенко А. Заметки. CMVI / А. Савенко // Киевлянин. – 1910. – № 127.
17. Савенко А. Заметки. CMXXVII / А. Савенко // Киевлянин. – 1910. – № 170.
18. Савенко А. Заметки. MXLV / А. Савенко // Киевлянин. – 1911. – № 27.
19. Савенко А. Мысли и впечатления. XVII. Откровенность украинцев и наивность благодушных людей / А. Савенко // Киевлянин. – 1914. – № 47.
20. Самарцев І.Г. Чорносотенці на Україні / І.Г. Самарцев // Укр. іст. журн. – 1992. – № 1. – С. 90–97.
21. Сарбей В.Г. «Українське питання» в Російській імперії очима дослідників початку і кінця ХХ ст. / В.Г. Сарбей // Укр. іст. журн. – 1996. – № 2. – С. 35–46.
22. Т. Ф. Нужны ли «украинские кафедры»? I / Т.Ф. // Киевлянин. – 1907. – № 165.
23. Т. Ф. Нужны ли «украинские кафедры»? II / Т.Ф. // Киевлянин. – 1907. – № 170.
24. Т. Ф. Толки об «автономии Украины» / Т.Ф. // Киевлянин. – 1907. – № 159.
25. Т. Ф. «Украинский» сепаратизм и народная школа / Т.Ф. // Киевлянин. – 1907. – № 200.
26. «Украинский рух» в Галиции // Киевлянин. – 1910. – № 207.

© Ростислав Загорулько
(Київ)

БОРЬБА ГАЗЕТЫ «КИЕВЛЯНИН» С УКРАИНСКИМ НАЦИОНАЛЬНЫМ ВОЗРОЖДЕНИЕМ (1905–1914 ГГ.)

В статье проведен анализ киевской газеты «Киевлянин»: проанализировано ее историю, выяснено, какие аспекты «украинского вопроса» были объектами критики со стороны редакции издания, выявлено жанровую специфику и авторство публикаций, которые имели антиукраинское направление.

Ключевые слова: периодическая пресса, газета «Киевлянин», газетная публикация, «украинский вопрос».

© Rostyslav Zagorulko
(Kyiv)

THE NEWSPAPER'S «KIEVLYANIN» STRUGGLE AGAINST THE UKRAINIAN NATIONAL REVIVAL

This article presents the analysis of the Kyiv pro government newspaper «Kievlyanin». Its history has been analyzed, aspects of «the Ukrainian question» that were objects of the newspaper editors' criticism – identified, genre specificity and authorship of the publications that had anti-Ukrainian direction – detected.

Key words: periodical press, newspaper «Kievlyanin», newspaper publication, «the Ukrainian question».

До редакції надійшла 15.11.2012.

УДК 330.34 (477)

© Олександр Даниленко
(Київ)

УЧАСТЬ КООПЕРАЦІЇ В ЗОВНІШНІЙ ТОРГІВЛІ УСРР (1920-І РР.)

Розкриваються особливості діяльності кооперативних товариств у сфері зовнішньої торгівлі УСРР в 1920-і роки.

Ключові слова: УСРР, зовнішня торгівля, кооперація, міжнародні зв'язки.

Дослідники історії української кооперації та економічних відносин УСРР з європейськими країнами переважно фрагментарно висвітлюють участь кооперативних товариств УСРР в зовнішній торгівлі радянської держави. В історіографії проблем міжнародних відносин переважає усталений для науки принцип глобальності, тобто вивчення участі державних форм та міждержавних стосунків. Державна монополія радянської зовнішньої торгівлі, яка утверджувалася в 1920-і рр., зумовила певною мірою упосліджене ставлення до кооперації як повноцінного суб'єкта закордонної торгівлі. Наркомат закордонних справ,

Науково-історичне дослідження зовнішньої торгівлі кооперативної спілки виробничо-збутових товариств, які діяли у 1920-х рр. в Україні, має досягти не лише конкретних завдань, а також подолати історіографічну традицію меншовартісного ставлення до кооперативної форми зовнішньої торгівлі. Історики написали десятки монографій з історії підприємництва в роки непу, української кооперації [2; 4; 5; 6; 7; 9], але і надалі продовжують ігнорувати дослідження соціально-економічних аспектів експортно-імпортової діяльності українських кооперативних спілок.

Активну експортно-імпортовою діяльністю кооперативних спілок Української СРР в 1920-і роки можна предметно прослідкувати на прикладі Всеукраїнського кооперативного товариства по збуту й експорту продуктів птахівництва («Кооптах»).

Створення 13 серпня 1924 р. Всеукраїнського кооперативного товариства по збуту й експорту продукції птахівництва [3] – здавалось би, звичайна подія, але його функціонування в галузі зовнішньої торгівлі справляло помітний вплив на повсякденне життя європейців, продукцію якого (яйця, пух, пір'я, свійську і дику птицю тощо) вони використовували чи споживали. Якщо дипломати представляли політично-ідеологічну складову держави, то експортна робота «Кооптаху» виконувала представницьку місію країни шляхом поширення споживчих товарів, формування уявлення про неї через якість продукції та її рекламний супровід. Експортно-імпортовою робота «Кооптаху» відбувалася через об'єднане представництво української кооперації в Берліні («Укркооп»), яке виникло у 1922 р., а також у Лондоні 22 грудня 1923 р. («Коопукр») [11, ф. 807, оп. 1, спр. 1, арк. 4].

Питання про дозвіл або заборону українським кооперативним центрам самостій-